

دورنمای صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۸۰ امیدبخش است

اشاره:

رهایی از اقتصاد تک محصولی و تنوع بخشی به منابع درآمد ارزی، از عواملی است که می تواند آسیب های نظام اقتصادی را که از عوامل بیرونی است، کاهش داده و به ثبات اقتصادی و پایداری درآمدهای ارزی کمک کند. اقتصاد ایران در سال های اخیر به شدت به درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت خام وابسته بود و نوسانات قیمت نفت در بازارهای جهانی همواره آن را با فراز و نشیب های ناخواسته روبه رو ساخته است.

از این رو سیاست گزاران اقتصادی همواره بر ضرورت کاهش اتکالی درآمدهای ارزی کشور به نفت و تنوع درآمدهای ارزی از طریق رشد صادرات غیرنفتی، تأکید داشته اند. با این حال هنوز حدود دو سوم درآمدهای ارزی ایران از صادرات نفت تحصیل می گردد.

در سومین برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، جهش صادراتی به عنوان یک سیاست محوری طراحی شده و انتظار می رود درآمد حاصل از صادرات غیرنفتی در پایان این برنامه (سال ۱۳۸۳) به بیش از ۱۰ میلیارد دلار برسد که بیش از دو برابر سال آغاز برنامه (۱۳۷۹) خواهد بود. اقتصاددانان در خصوص موفقیت برنامه سوم در جهش در صادرات غیرنفتی، نظرات گوناگونی دارند و اهداف این برنامه را تا حدودی بلندپروازانه تلقی می کنند.

در این مقاله به بررسی روند صادرات غیرنفتی در سال جاری و آینده می پردازیم.

بر اساس گزارش مرکز توسعه صادرات ایران، در ۹ ماهه نخست سال جاری حدود ۱۱ میلیون تین کالای غیرنفتی به ارزش بیش از ۲/۸ میلیارد دلار از ایران صادر شده است. این کالاها به صورت صادرات رسمی، صادرات بازارچه های مرزی و تجارت چمدانی به خارج از مرزها راه یافته اند.

گزارش مرکز توسعه صادرات حاکی است، صادرات غیرنفتی ایران در ماه های فروردین تا آذر سال جاری نسبت به

مدت مشابه سال قبل از نظر وزن ۱۳/۵ درصد و از لحاظ ارزش ۱۱/۵ درصد افزایش نشان می دهد.

این مرکز در گزارش خود افزود: روند مسنفی صادرات و استمرار آن تا شهریورماه سال جاری، پس از اقدام های مطلوب دولت در کاهش تشریفات اداری (بوروکراسی) و رفع مشکلات مربوط به پیمان ارزی و اعمال سیاست های تشویقی متوقف شد و در ماه های مهر، آبان و آذر سال جاری نسبت به مدت

مشابه سال قبل به ترتیب ۵۶، ۴۰ و ۳۹ درصد رشد نشان داد.

در این گزارش پیش بینی شده که این روند در سه ماهه چهارم سال جاری ادامه یابد و اهداف صادراتی تعیین شده توسط شورای عالی توسعه صادرات در حد قابل قبولی تحقق یابد.

در سومین برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، ارزش صادرات غیرنفتی برای سال جاری بیش از ۴/۵ میلیارد دلار پیش بینی

شده است.

به عقیده کارشناسان، تحقق این هدف در سال جاری بعید به نظر می‌رسد. آنها ارزش صادرات غیرنفتی امسال را حداکثر ۴ میلیارد دلار و حداقل ۳/۴ میلیارد دلار تخمین می‌زنند.

در همین حال، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به تازگی اعلام کرده است: نتایج حاصل از شبیه‌سازی الگوی اقتصادسنجی کلان حاکی از آن است که صادرات غیرنفتی در سال آینده به رقم ۴ میلیارد و ۷۷۵ میلیون دلار خواهد رسید. در برنامه سوم، ارزش صادرات غیرنفتی برای سال ۱۳۸۰ بیش از ۵/۹ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است.

به عقیده برخی کارشناسان، پیش‌بینی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در خصوص صادرات غیرنفتی سال آینده، واقع‌بینانه‌تر است و احتمال تحقق آن بیشتر می‌باشد. هر چند که اغلب کارشناسان رقم ۴/۵ میلیارد دلار را نزدیک به واقع تخمین می‌زنند.

با وجود آنکه خوش‌بینی زیادی نسبت به تحقق درآمدهای صادرات غیرنفتی در سال آینده در حد انتظار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی وجود ندارد، اما برخی کارشناسان به روندهایی در صادرات غیرنفتی اشاره دارند که استمرار و بهبود آنها می‌تواند دستیابی به اهداف را ممکن سازد.

از آنجا که رشد اقتصادی و واردات می‌تواند به‌طور مستقیم بر تولید و صادرات اثر مثبت داشته باشد، دستیابی به رشد اقتصادی ۵/۵ درصد در سال آینده، طبق مدل اقتصادسنجی کلان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مستلزم واردات حدود ۱۷/۳ میلیارد دلار کالا و ۳/۴ میلیارد دلار خدمات است.

از آنجا که انتظار می‌رود روند بهبود قیمت‌های نفت در بازارهای جهانی در سال ۱۳۸۰ با همکاری مؤثر کشورهای عضو اوپک و برخی تولیدکنندگان مستقل تداوم یابد، امکان رشد درآمدهای نفتی و تحقق واردات وجود دارد. رشد واردات

کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای به‌طور مستقیم در رشد اقتصادی و نیز تولید کالاهای قابل رقابت در بازارهای جهانی اثر دارد و از این رو می‌توان به استمرار رشد صادرات غیرنفتی امیدوار بود. مجموع ارزش واردات کشور در سال آینده حدود ۲۰/۹ میلیارد دلار تخمین زده شده است.

از سوی دیگر آمار مربوط به صادرات غیرنفتی در سال جاری، روندهای مثبتی را نشان می‌دهد. رشد وزنی ۱۳/۵ درصدی و ارزشی ۱۱/۵ درصدی صادرات غیرنفتی در ۹ ماه نخست امسال، حاکی از توقف نسبی روند نزولی بهای کالاهای صادراتی نسبت به مدت مشابه سال قبل است. در همین مدت رشد صادرات کالاهای صنعتی ۲۶ درصد، معدنی ۲۴ درصد و کشاورزی ۶ درصد ثبت شده است.

در بخش کالاهای صنعتی، صادرات مواد پتروشیمی درخور توجه است. در ۹ ماه نخست سال جاری ۲/۵۳ میلیون تن فرآورده‌های پتروشیمی به ارزش حدود ۶۶۱ میلیون دلار صادر شد که در مقایسه با صادرات مدت مشابه سال قبل (۱/۰۶ میلیون تن به ارزش ۳۷۶ میلیون دلار) از نظر وزن ۲۹ درصد و از لحاظ ارزش ۷۶ درصد افزایش داشت.

محصولات پتروشیمی از قابلیت رقابت مناسبی در بازارهای جهانی برخوردار است. با وجود آنکه سهم ایران در تولید محصولات پتروشیمی منطقه حدود ۱۵ درصد است، اما انتظار می‌رود با سرمایه‌گذاری‌های جدید در صنعت پتروشیمی، سهم ایران در تولید و صادرات این مواد افزایش یابد.

سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در صنایع پتروشیمی در سال‌های اخیر، ظرفیت‌های صادراتی این بخش را به مقیاس وسیعی بهبود بخشیده و انتظار می‌رود در سال آینده بیش از ۸۰۰ میلیون دلار فرآورده پتروشیمی به خارج از کشور صادر شود که ۲۶ درصد از اهداف کمی تعیین شده برای این بخش

در سال جاری بیشتر خواهد بود. از نکات قابل توجه در صادرات غیرنفتی کشور، فزونی گرفتن ارزش صادرات محصولات پتروشیمی در ۹ ماه نخست سال جاری از ارزش صادرات فرش دستباف می‌باشد. در گذشته فرش دستباف مهمترین و اولین قلم کالای صادراتی ایران بوده است و برای نخستین بار در سال‌های اخیر، صدور یک محصول دیگر (فرآورده‌های پتروشیمی) از آن پیشی گرفته است.

نکته مهم دیگر، رشد ۲۵/۳ درصدی صادرات محصولات صنعتی در همین مدت است. طبق گفته مدیرکل امور صادرات صنعتی وزارت صنایع و معادن، در ۹ ماه نخست سال جاری ۸۲۴ میلیون دلار کالای صنعتی به خارج از کشور صادر شد.

دکتر احمد قاسمی، اعطای اعتبارات ارزی میان و بلندمدت به خریداران کالاهای ایرانی را از اقدامات مؤثر برای تشویق صادرات کالاهای صنعتی برشمرد و گفت: تقویت تشکلهای صادراتی و حذف پیمان ارزی برای کالاهای صنعتی در رشد صادرات این کالاها مؤثر است.

وی همچنین برقراری بودجه ریالی برای جبران زیان صادرکنندگان به دلیل کاهش نرخ ارز، ایجاد باور ملی نسبت به امر صادرات، گسترش شبکه بانکی در بازارهای بالقوه صادراتی آسیای مرکزی و آفریقا، توجه به بسته‌بندی محصولات صادراتی، ارتقای کیفیت کالاها و ایجاد ثبات در قوانین و مقررات صادرات غیرنفتی را از اقدام‌های تشویقی برای صادرات محصولات صنعتی دانست.

بر اساس گزارش اداره کل امور صادرات صنعتی وزارت صنایع و معادن، ارزش صادرات محصولات صنایع برق و الکترونیک، نساجی و پوشاک، شیمیایی و سلولزی، کانی غیرفلزی، غذایی، دارویی و بهداشتی در ماه‌های فروردین تا آذر سال جاری نسبت به مدت مشابه سال قبل از افزایش و ارزش صادرات صنایع

فلزی و خودرو کاهش داشت.

محصولات نساجی و پوشاک ۱۹/۷ درصد، صنایع غذایی و دارویی ۱۷/۷ درصد، محصولات شیمیایی و سلولزی ۱۳/۳ درصد، تولیدات صنایع خانگی و فلزی ۱۰/۴ درصد، محصولات کانی غیرفلزی ۸/۸ درصد، محصولات برقی ۸/۲ درصد و خودروهای سواری و غیرسواری ۳/۹ درصد ارزش صادرات صنعتی ایران در این مدت را تشکیل داد. اعلام کاهش نرخ سود تسهیلات ارزی برای صادرکنندگان در بانک توسعه صادرات ایران نیز از نکات درخور توجه می‌باشد. با کاهش شدید نرخ بهره لایبور (بهره بین‌بانکی در لندن) برای دلار در بازارهای جهانی، بانک توسعه صادرات ایران نیز اقدام به کاهش ۲ درصدی نرخ سود تسهیلات ارزی خود برای صادرکنندگان نمود.

دکتر نوروز کهزادی مدیرعامل بانک توسعه صادرات ایران در اواخر دی‌ماه سال جاری در جلسه هیأت‌مدیره این بانک گفت: بر اساس تشخیص و ارزیابی بانک توسعه صادرات ایران، به اشخاص حقیقی تا سقف ۵۰۰ هزار دلار و اشخاص حقوقی (دولتی یا خصوصی) تا پنج میلیون دلار وام ارزی اعطا خواهد شد.

وی تمهیدنامه‌های ارزی بانک را در ۹ ماه نخست سال جاری ۶۶۴ میلیون دلار ذکر کرد که سهم آن در صادرات غیرنفتی ۲۵/۳ درصد است.

میزان تسهیلات اعطایی این بانک تا پایان آذرماه سال جاری به ۱۳۶۲/۲ میلیارد ریال و تسهیلات ارزی آن به ۷۲/۲ میلیون دلار رسید.

به عقیده کارشناسان، برای گسترش و جهش در صادرات غیرنفتی، افزایش سهم تمهیدنامه‌های ارزی صادره از سوی بانک توسعه صادرات به ارزش صادرات غیرنفتی، دست‌کم می‌بایست به ۵۰ درصد برسد و حجم تسهیلات اعطای این بانک با افزایش درخور توجه سرمایه آن به سرعت افزایش یابد.

به گفته دکتر کهزادی، هر ۳۰۰۰ دلار صادرات غیرنفتی، می‌تواند یک شغل در کشور ایجاد کند. چنانچه این آمار واقعی باشد، رشد صادرات غیرنفتی موجبات افزایش فرصت‌های جدید اشتغال در کشور را فراهم خواهد ساخت.

نکته دیگر در ارزیابی صادرات غیرنفتی، آن است که صادرات بخش صنعت با احتساب فلزات اساسی و پتروشیمی در ۹ ماه نخست سال جاری، حدود ۷/۷ میلیون تن به ارزش یک میلیارد و ۴۱۰ میلیون دلار بود که با وجود کاهش ۲ درصدی آن از لحاظ وزن، نسبت به مدت مشابه سال قبل، از حیث ارزش ۲۶ درصد رشد نشان می‌دهد. این امر نشان می‌دهد که کالاهای با ارزش افزوده قابل قبول‌تر به بازارهای جهانی عرضه شده است.

در گزارش مرکز توسعه صادرات ایران تصریح شده است: در آمارهای گمرکی ارزش صادرات محصولات پتروشیمی ۴۶۷ میلیون دلار ذکر شده است که این رقم حداقل ۱۹۴ میلیون دلار کمتر از ارقام واقعی صادرات محصولات پتروشیمی در ۹ ماه نخست سال جاری است که جهت تسویه حساب پیمان ارزی به کمیته قیمت‌گذاری کالاهای صادراتی ارایه شده است.

با درنظر گرفتن موضوع فوق، ارزش کل صادرات کشور در این مدت به ۳ میلیارد و ۱۵ میلیون دلار بالغ می‌شود که بیانگر تحقق ۹۶ درصد اهداف کمی صادرات ظرف ۹ ماهه نخست امسال است.

بحث اختلاف میان آمارهای ارایه شده از سوی منابع مختلف، از مباحث بسیار حساس است. صرف‌نظر از ضرورت شفاف نمودن آمارها و اطلاعات، اختلاف در آمارها، برآوردهای اقتصادی را دچار اشکال می‌کند. این تفاوت‌ها که اغلب در آمارهای گوناگون مانند میزان بیکاری و... مشاهده می‌شود، دستیابی به اطلاعات دقیق و شفاف و محاسبات روشن بر مبنای آنها و حتی

پیش‌بینی‌های آینده را با موانع جدی روبه‌رو می‌سازد که می‌بایست هر چه سریع‌تر در این زمینه دستگاه‌های ارایه‌کننده آمارها به پایه‌های محاسباتی واحدی دست یابند.

برخی کارشناسان تأکید دارند که به لحاظ وجود پیمان ارزی و قیمت‌گذاری برای سپردن پیمان، در بسیاری موارد آمار صادرات غیرنفتی کمتر از میزان واقعی نشان داده می‌شود و چنانچه مبنای محاسبات روی اعتبارات اسنادی گشایش یافته قرار گیرد و صادرات غیرنفتی از فروش‌های امنی خلاصی پیدا کند، این مشکل اساسی با حذف پیمان ارزی از بین خواهد رفت.

صرف‌نظر از این نکته، بررسی آمارها نشان می‌دهد که نزدیک به ۱/۲ میلیون تن فولاد به ارزش ۲۳۶ میلیون دلار در ۹ ماه نخست امسال به خارج از کشور صادر شد که از نظر وزن ۱۹ درصد و از نظر ارزش ۶۵ درصد بیش از مدت مشابه سال قبل بود.

با توجه به بازار به نسبت آرام آهن‌آلات و فولاد در کشور طی سال جاری، رشد ۶۵ درصدی ارزش صادرات فولاد، نکته قابل توجهی است و مزیت صدور محصولات فولادی با ارزش افزوده بیشتر در اقتصاد ایران را نشان می‌دهد.

گزارش مرکز توسعه صادرات ایران، تحولات ساختاری دیگر در صادرات غیرنفتی از جمله افزایش جزیی صادرات کفش، دمپایی پلاستیکی و لاستیکی نسبت به صادرات زعفران را مطرح می‌سازد. در همین مدت ۲۸/۸ میلیون دلار کفش، دمپایی لاستیکی و پلاستیکی و ۲۸/۷ میلیون دلار زعفران صادر شد.

این گزارش می‌افزاید: توسعه صادرات بخش صنعت، به تدریج اهمیت و اعتبار صادرات سنتی را کاهش می‌دهد، به طوری که بالغ بر ۵۴ درصد ارزش صادرات کشور را کالاهای صنعتی تشکیل می‌دهد.

بنابر همین گزارش، متوسط سهم

صادراتی نسبت به ماه‌های قبل بهبود یافته است و کاهش میزان تورم، تقویت بنیه ارزی و تقویت ارزش پول ملی در درازمدت، در بهبود کلی وضع صادرات کشور به سبب محدود شدن روند افزایش هزینه تولید، اثرات مثبتی برجای خواهد گذاشت.

نرخ رشد صادرات غیرنفتی در ۹ ماهه نخست سال جاری بیش از ۲ برابر نرخ رشد پیش‌بینی شده تولید ناخالص داخلی ایران در سال جاری و حدود ۳ برابر میانگین نرخ رشد صادرات جهانی بود.

با توجه به روندهای موجود، انتظار می‌رود که صادرات غیرنفتی در سال آینده از رونق درخور توجه برخوردار گردد و ارزش آن به بیش از ۴/۵ میلیارد دلار برسد که برای نخستین بار از آغاز دومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی کشور (سال ۱۳۷۴) به این سطح خواهد رسید.

ارزش صادرات غیرنفتی ایران در سال ۱۳۷۳ به رکورد ۴/۸ میلیارد دلار بالغ شد، اما با شروع دومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی سیر نزولی پیدا کرد و تا پایان این برنامه از سطح سالانه ۳/۳ میلیارد دلار فراتر نرفت.

چنانچه در سال جاری ارزش صادرات غیرنفتی ایران به ۴ میلیارد دلار بالغ گردد، رشد درخور توجهی را نشان خواهد داد.

انتظار می‌رود در سال‌های اجرای سومین برنامه توسعه اقتصادی کشور، صادرات غیرنفتی از روند مطلوب و روبه‌رشدی برخوردار گردد. هر چند که پیش‌بینی نمی‌شود تمامی اهداف این برنامه (دستیابی به ۳۴/۸ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی در برنامه) کاملاً محقق گردد.

کالاهای با ارزش افزوده بیشتر معدنی، کمتر مورد توجه بوده و بیشتر کالاهای اولیه و در حجم زیاد صادر شده است. سهم ارزشی صادرات محصولات معدنی در مجموع صادرات غیرنفتی در همین دوره زمانی از ۱/۹ به ۲/۵ درصد افزایش یافته است.

تقریباً ۱۰ درصد صادرات این بخش (به میزان ۵/۱ میلیون دلار) را سنگ ساختمانی کارننده تشکیل داده است. با توجه به این موضوع که فرآوری سنگ، ارزش افزوده آن را تقریباً شش برابر می‌کند، ضرورت دارد که سرمایه‌گذاری مناسب برای فرآوری سنگ‌های ساختمانی به لحاظ کسب ارزش افزوده و ایجاد اشتغال در کشور، مورد توجه قرار گیرد.

در بخش صادرات محصولات کشاورزی با وجود خشکسالی که آثار نامطلوبی بر فعالیت‌های کشاورزی و باغداری دارد، طبق گزارش مرکز توسعه صادرات ۶۶۸ هزار تن محصول کشاورزی به ارزش ۵۶۳/۸ میلیون دلار در ۹ ماهه نخست سال جاری صادر شد که از لحاظ وزن ۱۵ درصد کاهش، اما از نظر ارزش ۶ درصد نسبت به صادرات مدت مشابه سال قبل افزایش داشت. طبق این گزارش ۸۸ درصد اهداف صادراتی بخش کشاورزی در این مدت تحقق یافته است. گزارش مرکز توسعه صادرات نشان می‌دهد که میانگین بهای هر تن کالای صادراتی در این مدت ۲۴۴ دلار بود که نسبت به رقم ۲۴۸ دلار مدت مشابه سال قبل، ۴ درصد کاهش داشت.

روند کاهش میانگین قیمت هر تن کالای صادراتی ایران در سال‌های اخیر همچنان تداوم داشته، اما این کاهش در سال جاری تا حدودی تخفیف یافته است.

در گزارش مرکز توسعه صادرات ایران تصریح شده است: روند قیمت‌های

صادرات محصولات صنعتی در مجموع صادرات جهانی اکنون حدود ۷۵ درصد است. در ساختار صادرات غیرنفتی ایران نیز حرکت در جهت هماهنگی با شاخص جهانی صادرات صنعتی مشاهده می‌شود و به تدریج سهم صادرات محصولات سنتی رو به افول و کالاهای صنعتی رو به تزاید می‌رود.

روندهای موجود نشان می‌دهد که صادرات فلزات اساسی (به جز فولاد) در ۹ ماهه نخست سال جاری روند رو به افزایشی دارد و در این مدت ۶۷/۵ هزار تن مصنوعات مسی به ارزش ۵۶ میلیون دلار و ۲۳/۵ هزار تن فرآورده‌های آلومینیومی به ارزش ۲۷/۲ میلیون دلار صادر شده است.

ارزش صادرات بخش معادن و فلزات در همین مدت، به حدود ۳۷۲ میلیون دلار بالغ شد که نشانگر تحقق ۱۰۰ درصدی اهداف کمی صادرات در این بخش است.

البته آمار وزارت معادن و فلزات در اواسط دی‌ماه گواه بر آن است که در هشت ماهه نخست امسال بیش از ۱/۸ میلیون تن محصولات معدنی به ارزش ۵۷ میلیون دلار به خارج از کشور صادر شد که نسبت به مدت مشابه سال قبل از نظر وزن ۱۳۵/۵ درصد و از لحاظ ارزش ۳۹/۲ درصد افزایش داشت.

تفاوت فاحش در رشد وزنی و ارزشی صادرات محصولات معدنی نشان می‌دهد که طی این مدت کالاهای حجیم با ارزش افزوده کمتری به خارج از کشور صادر شده است و ضرورت دارد که در این زمینه اقدام‌های لازم برای فرآوری محصولات معدنی و عرضه محصولات با ارزش افزوده بیشتر به بازارهای جهانی مدنظر قرار گیرد.

اما موضوع قابل توجه رشد نسبی سهم وزنی کالاهای معدنی در صادرات غیرنفتی از ۸/۸ درصد در هشت ماهه نخست سال گذشته به ۱۸ درصد در همین مدت در سال جاری است. این شاخص نیز نشان می‌دهد که صدور